

Громовенко К. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету

ПИТАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ДВОСТОРОННІХ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ АКТАХ XIX - XX СТ.

ISSUES OF THE HIGHER EDUCATION IN THE BILATERAL INTERNATIONAL AGREEMENTS OF THE XIX - XX CENTURIES

У статті висвітлено розвиток міжнародного забезпечення регламентації відносин у сфері вищої освіти в період формування класичного міжнародного права. Особлива увага приділена питанням міжнародно-правового виміру освітніх питань у договорах із країнами Азії, угодах, спрямованих на захист освітніх прав етнічних меншин та конкордатах із Святим Престолом.

Ключові слова: академічні свободи, боксерське відшкодування, конкордати, освітня співпраця, університети.

В статье освещено развитие международного обеспечения регламентации отношений в сфере высшего образования в период формирования классического международного права. Особое внимание уделено вопросам международно-правового содержания образовательных вопросов в договорах со странами Азии, в соглашениях, направленных на защиту образовательных прав этнических меньшинств и в конкордатах со Святым Престолом.

Ключевые слова: академические свободы, боксерские возмещения, конкордаты, образовательное сотрудничество, университеты.

Article reflects the development of the international providing of the regulating the relations in area of the higher education during the formation of the classic International Law. Special attention was devoted to the issues of the coherent international legal framework of the treaties with Asian states, of the agreements targeted to the defense of the minorities' educational rights and of the concordats with Holy See.

Key words: academic freedoms, boxer indemnity, concordats, educational cooperation, Holy See.

Удосконалення регулювання аспектів освітніх відносин стало виключно важливим питанням вітчизняної правової доктрини. Втім, такий науковий аналіз не може бути повним без вивчення процесів розвитку міжнародних механізмів у сфері освіти, зокрема в умовах становлення міжнародного права класичного періоду, що вбачається актуальним для вітчизняної правничої доктрини. Тому метою цієї статті окреслено визначення специфіки регламентації аспектів вищої освіти у двосторонніх міжнародних правових актах XIX — XX ст. Задля її досягнення необхідно вирішити наукові завдання аналізу та порівняння змісту відповідних угод, пошуку в них спільних рис або предметів регулювання, визначення специфіки їх виникнення з урахуванням глобальних соціальних, політичних та правничих факторів. Серед вітчизняних фахівців питанням розвитку джерел міжнародного права у період, що передував сучасності, приділяли увагу такі вітчизняні автори, як Б.В. Бабін, М.В. Буроменський, В.Г. Буткевич, О.О. Грінченко, А.І. Дмитрієв, В.В. Мицик [1] тощо, водночас освітні питання в їх працях практично не підіймалися.

Важливість формату міжнародного регулювання взаємодії у сфері освіти у двосторонніх договорах зумовлена бурхливим зростанням кількості цих угод у XIX ст., які набули, порівняно з попереднім періодом, значного різноманіття у предметі та механізмах регулювання. Наприклад, низка двосторонніх міждержавних договорів XIX ст. із країнами Азії прямо акцентували на окремих питаннях організації освіти, зокрема й вищої. Зокрема, у ст. 18 Договору про мир, дружбу та торгівлю між США та Китаєм від 3 липня 1844 р. (Договору Вангсіа) для посадових осіб громадян США, які перебувають у Китаї, закріплювалося право «наймати вчених» (англ. «employ scholars») для «навчання будь-яких мов Імперії та для допомоги в літературних трудах» [22]. У ст. 10 Договору про партнерство та торгівлю (Договору Гар-ріса) між США та

Японією від 29 липня 1858 р. закріплювалося право уряду Японії обмінюватися із США вченими (англ. «scientific men») [20].

У договорі між США та Китаєм 1868 р. (Договорі Бурлінггема) питання освіти регламентувалося ще ретельніше. Зокрема у ст. 7 цього акта вказувалося, що громадяни США можуть користуватися усіма привілеями публічних навчальних закладів, які перебувають під контролем уряду Китаю та на засадах взаємності китайські піддані можуть мати усі привілеї публічних навчальних закладів, які перебувають під контролем уряду США. Під цими привілеями договір передбачав надані в обох державах «найбільш привілейованим націям». Крім того, цей договір давав змогу громадянам США засновувати та підтримувати школи в Китаї у місцях, де дозволено мешкати іноземцям, і, відповідно, піддані Китаю отримали аналогічні привілеї та імунітети в США. Причому рівень таких шкіл (англ. «schools») договором не визначався, вочевидь, вони могли мати й формат вищих [18].

Зазначені освітні норми договорів США з Китаєм отримали цікаве продовження у першій половині XX ст. Зокрема йдеться про реалізацію Боксерського протоколу, акта, підписаного 7 вересня 1901 р. між урядом імператорського Китаю та вісьмома союзними державами (Австро-Угорщиною, Великобританією, Італією, Німеччиною, Росією, США, Францією та Японією) про сплату Китаєм величезних коштів відшкодування (18 тис. тонн срібла, або 333 млн доларів США) переможцям боксерського повстання протягом сорока років. США отримали 7,32 % від цих виплат [10].

Цей договір вже тоді сприймався як явно несправедливий; при цьому в 1906 р. президент Університету Іллінойсу Е.Дж. Джеймс запропонував президенту США Т. Рузвельту план заснування програми навчання китайських студентів у США. Він писав, що «нація, яка матиме успіх у

навчання молодих китайців нинішнього покоління буде такою, що отримає максимально можливий прибуток із понесених втрат через моральний, інтелектуальний та комерційний вплив» на Китай. Т. Рузвельт підтримував цей план та звернувся у щорічному посланні до парламенту США із пропозицією здійснити фінансування такого навчання китайських студентів за рахунок коштів відшкодування, яке США отримує від Китаю за Боксерським протоколом; це рішення було схвалене щодо відповідно 17 млн доларів, які США мали отримати від Китаю [8].

Програму було започатковано з 1909 р. шляхом започаткування відбору, первинної підготовки та перевезення в США китайських студентів. Для такої підготовки з квітня 2011 р. у рамках вказаного фінансування США відкрили в Пекині підготовчу школу - Коледж Циньхуа, що була розвинутою для навчання за чотирирічною підготовчою програмою та післядипломною підготовкою та стала з 1929 р. Університетом Циньхуа. З 1924 р. у США став діяти Китайський фонд, який у рамках цієї програми у подальшому надавав кошти Китайському університету в Нью-Йорку, заснованому в 1926 р. Загалом до 1929 р. у рамках Стипендіальної програми боксерських відшкодувань у США отримали вищу освіту до 1300 китайських студентів. Таку програму трохи пізніше за США заснувала й Великобританія, яка мала отримати від Китаю 11,25% від суми боксерського відшкодування [9].

У 1924 р. під час радянсько-китайських переговорів також підіймалося питання навчання китайських студентів у радянських університетах коштом боксерського відшкодування [8]. Хоча у ст. 11 схваленої за їх підсумками Угоди про загальні принципи врегулювання питань між СРСР та Китайською республікою від 31 травня 1924 р. СРСР формально відмовився від отримання боксерського відшкодування без будь-яких умов, у Декларації сторін, доданої до цієї Угоди, зазначалося, що російська доля боксерського відшкодування («після задоволення всіх минулих зобов'язань» буде спрямована «виключно та повністю на утворення фонду покращення просвіти китайського народу». Розподіл коштів цього фонду мала здійснювати спеціальна комісія з трьох осіб, два з яких призначалися урядом Китаю, а третій - СРСР [2, с. 85, 88]. Цікавим у цьому контексті є й припис ст. 15 Договору про дружбу між Персією та Радянською Росією від 26 лютого 1921 р., за яким Росія віддавала Персії майно та територію російських релігійних місій у цій країні, за умов їх подальшого використання для «культурно-просвітницьких установ» [21].

Також варто навести й Угоду між Китаєм та Японією стосовно детальних умов виконання Договору про впорядкування невирішених питань щодо Шан- дунь від 1 грудня 1922 р. У ст. 7 цієї Угоди, яка впорядковувала передачу Японії низки китайських територій, за урядом Японії закріплювалися у власність на відповідній китайській території середня школа («Аріак-маші») та вищої школи для дівчат («Міка- са-маші»). Крім того, Угодою передбачалося надання низки об'єктів для потреб Комерційного університету та гарантувалася подальша діяльність Китайської публічної школи у колишньому німецькому володінні в Китаї Кіао-Чао [3]. Має значення з питань регламентації освіти й Угода у вигляді обміну нотами між Німеччиною та Китаєм щодо відновлення стану миру від 20 травня 1921 р. У цьому акті визначалися права китайських студентів у Німеччині; уряд якої мав забезпечувати всіляке можливе

сприяння таким студентам у вступі в германські університети та проходженні переддипломної практики [4].

Наприкінці XIX ст. — на початку XX ст. аспекти гарантування освіти, зокрема й вищої, продовжували відображатися й у двосторонніх міждержавних договорах в інших регіонах світу, зокрема з питань колоніальних війн. Так, у ст. 8 Мирного договору між США та Іспанією від 10 грудня 1898 р. регламентувалася передача публічної власності Іспанії на Кубі, Пуерто-Ріко, Гуамі та Філіппінах, причому констатувалися збереження мирного володіння та користування публічною власністю відповідних муніципальних, громадських та приватних структур; ця норма безумовно поширювалася й на установи освіти. У ст. 9 цієї угоди зберігалось право місцевих мешканців на продовження власних професійних занять, а ст. 10 договору 1898 р., зокрема закріплювала право інтелектуальної власності на наукові твори, легалізоване раніше на вказаних територіях Іспанії [23]. Зазначені норми договору 1898 р. були успішно застосовані до старішого університету Азії, Папського та королівського університету Св. Фоми, що був заснований у 1611 р. у Манилі згідно з королівською хартією Філіпа III, підтвердженої папою Інокентієм X у 1645 р. та продовжував діяльність під американською юрисдикцією як Католицький університет Філіппін [19]. Мирний договір між Південною Африканською Республікою, Вільною державою Оранжевої та Великобританією від 31 травня 1902 р. (Договір Вірінга) у ст. 5 надавав гарантії викладання голландської мови в школах Трансваалю та Колонії Річки Оранжева за бажанням батьків чи учнів [15].

Після Першої світової війни питання вищої освіти іноді підіймалося як у двосторонніх договорах, так і в односторонніх актах держав, що мали міжнародне значення; як правило, це стосувалося забезпечення освіти для етнічних груп, що перебували у меншості в змінених географічно державах та подолання наслідків регіональних та локальних конфліктів. Як приклад варто навести двосторонню Угоду з метою виконання та завершення Польсько- Данцигської конвенції від 9 листопада 1920 р., підписану 24 жовтня 1921 р. В її ст. 228 визначалося, що сторони будуть укладати окрему угоду для визначення шляхів та меж взаємного визнання сертифікатів, які видаються школами та установами вищої освіти, інших дипломів та сертифікатів на території обох сторін Угоди [6].

Албанія у Декларації щодо захисту меншин від 2 жовтня 1921 р. у ст. 5 закріпила за громадянами країни, що належать до расових, релігійних чи мовних меншин, засновувати та використовувати заклади освіти; у ст. 6 регламентувалося навчання мов та мовами меншин у публічних закладах освіти Албанії [12]. Протокол та додаткові статті щодо вирішення питання Західної Угорщини, підписані у Відні 13 жовтня 1921 р., містили заходи угорського уряду стосовно «умиротворення» заходу країни. Цей Протокол зобов'язував студентів, що брали участь у заворушеннях, звітувати про це у університети та школи протягом десяти днів після оголошення спеціальної урядової прокламації; студенти, які ухилялися від такого звітування, мали бути відрахованими [17].

Окреме значення для впорядкування питань вищої освіти мали укладені двосторонні угоди із Святим Престолом (Ватиканом) окремих держав зі значною долею католицького населення. Фактично такі угоди стали певним відображенням середньовічного розуміння наднаціональних повноважень

церкви в регулюванні освітніх питань, але у XX ст. їх предметом стала, насамперед, духовна, а не світська вища освіта. Яскравим прикладом таких двосторонніх актів є Латранські угоди між Ватиканом та Італією 1929 р., зокрема Договір про примирення від 11 лютого 1929 р., у ст. 16 якого гарантуються недоторканість та податкові імунітети для папських установ на території Італії, зокрема й для Григоріанського університету, Ломбардського коледжу, Біблейського, Східного та Археологічного інститутів та Руської семінарії. Додатково ст. 18 цього Договору гарантує вільний доступ студентам до «художніх та наукових скарбів» Ватикану, зі збереженням у Святого Престолу права регулювати відповідний доступ публіки [15].

Укладений водночас із цим Договором Конкордат між Святим Престолом та Італією вкрай ретельно регламентує аспекти отримання в цій країні духовної католицької освіти. За ст. 3 Конкордату, студенти богослов'я, які в останні два роки навчання готуються до отримання сану священника, можуть отримати відстрочку у військовій службі до набуття ними 26-річного віку. У ст. 26 Конкордату детально регламентувалася діяльність церковних структур, включаючи семінарії, встановлювалися гарантії їх існування з боку держави. Крім того, Конкордат зачіпав і світську італійську освіту, адже за його ст. 36 навчання «християнської доктрини в рамках, встановлених католицькою традицією» у вищих школах мало здійснюватися за програмою, узгодженою між Італією та Ватиканом, а професори та інші особи, які мали здійснювати це навчання, були зобов'язані отримати на це дозвіл від церковної влади, підтверджений спеціальним сертифікатом. Церковна влада мала право скасувати сертифікат, що означало позбавлення права на викладання; підручники для відповідного навчання мали затверджуватися церковними органами [15].

Згідно зі ст. 38 Конкордату 1929 р. номінація професорів Католицького університету Святого Серця та залежного від нього Інституту Непорочного зачаття Марії має бути є предметом узгодження (*nihil obstat*) з Ватиканом стосовно моральних та релігійних якостей кандидатів. За ст. 40 цього акта докторська ступінь теології, дарована факультетом, що діє за підтримки Святого Престолу, буде визначатися італійською державою, так само як й дипломи, видані школами палеографії, архівів та дипломатичних документів, заснованими у Бібліотеці та Архіві Ватикану. Ну й ключовою варто визнати ст. 39 цього акта, за якою університети, великі та малі єпархіяльні, міжєпархіяльні чи регіональні семінарії, академії, коледжі та інші духовні й культурні католицькі інститути продовжуватимуть діяти в Італії у виключній залежності від Святого Престолу, без будь-якого втручання в їх діяльність державних органів управління освітою Італії [15].

Також варто навести положення додаткової Угоди між Святим Престолом та Румунією від 30 травня 1932 р. щодо тлумачення ст. 9 Конкордату, що був схвалений між ними 10 травня 1927 р. У ст. 5 цієї Угоди регламентувалися питання користування церковною власністю в Трансильванії щодо заснування фондів для підтримки студентів та викладачів навчальних закладів відповідної католицької єпархії. У ст. 7 Угоди 1932 р. регламентувалося питання передачі земель, будівель та прилеглих споруд Університету Клужу, які перебували у власності румунської держави, у повне володіння іншому університету, а її ст. 9 при цьому регламентувала статус прилеглої до цього навчального

закладу церкви, де займалися просвітництвом монахи католицького ордену піаристів. У додатку до Угоди містився Статут Ради католицької єпархії Алба-Юлії, за яким до складу Генеральної асамблеї цієї Ради мали входити професори семінарії з богослов'я та професори університетів та вчителі шкіл академічного характеру, розташованих в єпархії [7].

Також не можна оминати увагою Конкордат, укладений між Святим Престолом та Німецьким Рейхом 20 липня 1933 р. Згідно з нормами ст. 14 цього акта церква, «як правило», мала автономне право призначати духовних посадових осіб, зокрема, на викладацькі посади. Водночас у цій статті Конкордату до осіб, що мали займатися освітницькою діяльністю, висувалися вимоги німецького громадянства, наявності сертифіката (атестата) про закінчення німецької вищої школи та навчання ними філософії та теології не менше трьох років у німецькому державному університеті, церковному академічному коледжі або у папській вищій школі в Римі [11].

У ст. 19 Конкордату вказувалося на збереження у державних університетах Німеччини католицьких богословських факультетів, їх взаємодію з церковними органами мали додатково регламентувати протоколи до Конкордату, укладені відповідно до церковного права, при цьому встановлений державою формений одяг на цих факультетах мав відповідати «загальному духу» такого регулювання, з урахуванням низки схвалених Святим Престолом інструкцій, згаданих у Конкордаті. Крім того, у ст. 20 Конкордату закріплювалося право церкви засновувати теологічні та філософські коледжі з метою підготовки духівництва; якщо на ці коледжі не витрачалося державних коштів, вони мали залежати виключно від церковних органів. Також до компетенції церковних органів ця стаття Конкордату зараховувала заснування, керівництво та адміністрування семінарій та гуртожитків для церковних студентів; з податковою метою такі гуртожитки визнавалися як церковні установи [11].

За ст. 21 Конкордату 1933 р. католицькі релігійні приписи мали викладатися у Німеччині, зокрема й у вищій школі згідно з принципами католицької церкви. Водночас містилася вимога виховувати під час релігійного навчання патріотичну, громадянську та соціальну свідомість. Навчальні програми та підручники з релігійного навчання мали визначатися у Німеччині за погодженням з вищою церковною владою (але не цією владою самостійно, як це передбачав Конкордат 1929 р. з Італією). Також вища церковна влада Німеччини отримала право контролювати навчальний процес «у гармонії з владою навчального закладу». Згідно зі ст. 22 Конкордату єпископства та уряди німецьких земель мали укладати угоди щодо персоналій вчителів релігійних дисциплін; єпископи мали право знімати з посади таких викладачів як за педагогічні, так й за моральні якості. Ст. 23 цього акта гарантувала подовження існування наявних та можливість відкриття нових католицьких закладів освіти, а у ст. 25 надавалося право відкривати освітні заклади релігійним орденам та конгрегаціям [11].

Втім, у період між Першою та Другою світовими війнами аспекти вищої освіти у двосторонніх міжнародних угодах регламентувалися не лише з питань релігійної освіти. Можна навести Міжшкільну конвенцію, укладену між Естонією та Латвією 17 лютого 1934 р.; хоча вона стосувалася, насамперед, середньої освіти, в її ст. 5

визначалися рівні вимог до вчителів, за якими особи, що мали право (зокрема відповідну вищу освіту) викладати у школі в Латвії, мали отримати право викладати у латвійськомовній школі в Естонії та навпаки [14].

Також у зазначений період двосторонні угоди охоплювали й питання залучення закладів вищої освіти до міждержавного обміну офіційними публікаціями. Зокрема варто вказати на Угоду в формі обміну нотами між урядами США та Естонії щодо обміну офіційними публікаціями від 6 грудня 1938 р. Зокрема установою, що відповідала за такий обмін із боку США згідно із зазначеною угодою, став Смітсонівський інститут як ключова науково-дослідна та навчальна установа цієї держави (з естонського боку цю функцію виконувала Державна бібліотека країни). Якщо з боку США Естонії мали надаватися, насамперед, публікації органів влади (але зокрема й щорічні звіти Смітсонівського інституту), то до США з Естонії мали надходити щомісячні видання Естонського інституту економічних досліджень, академічні публікації та графіки лекцій Університету Тарту та Талліннського технічного університету [13].

Таким чином, аналіз міждержавних угод XIX та першої половини XX ст. доводить, що спеціальних актів, присвячених питанням освіти, в цей період між країни укладалося небагато, а аспекти вищої освіти були в них, як правило, одним із предметів регулювання, що не відігравав ключової ролі. Як певне виключення варто вказати на Угоду про наукові, освітні та творчі відносини, укладену між Польщею та Югославією 2 грудня 1931 р. У преамбулі Угоди як підґрунтя її схвалення містилося посилення на потребу реалізації Пакту про дружбу та сердцеву співпрацю 1926 р. між цими країнами у сфері «взаємного інтелектуального співробітництва» та вказувалося, що відповідні наукові та навчальні відносини між країнами мають сприяти «зближенню двох націй з огляду на їх расову та мовну спорідненість» [5].

За ст. 1 та ст. 2 Угоди 1931 р. вивчення усіх аспектів наукових та навчальних відносин між двома країнами та наданням пропозицій щодо їх розвитку мала займатися Технічна комісія. Ця комісія поділялася на дві підкомісії - в Белграді та в Варшаві, які мали очолювати, відповідно, міністри освіти двох сторін. Кожна підкомісія мала складатися з чотирьох членів, включаючи одного делегата з міністерства закордонних справ, двох із міністерства освіти та одного з підкомісії іншої сторони Угоди.

Члени підкомісій, крім іноземного, призначалися сторонами на три роки, голови підкомісії та їх заступники обиралися щорічно, так само й засідання підкомісії мали

проходити не рідше ніж раз на рік, підкомісії самі визначали власні правила процедури. При цьому за ст. 5 Угоди 1931 р. підкомісії могли напряму адресувати одна іншій усі питання, які входили до їх компетенції, задля схвалення рішення урядом Польщі або Югославії відповідно. Згідно зі ст. 4 підкомісії мали такі повноваження:

- організовувати частіші контакти між представниками вищої освіти сторін, зі сприянням максимально широкому навчанню географії та історії іншої нації, що бере участь в Угоді;
- запроваджувати через спеціальні нормативні та організаційні процедури зіставність академічної кваліфікації та атестації студентів, щоб сприяти громадянам одної сторони Угоди відвідувати навчальні курси в іншій країні та бути допущеними до екзаменів без зайвих перешкод, з урахуванням того, що доступ до певних спеціальностей для іноземців має право законодавчо обмежувати відповідна держава;
- спрощувати обмін учнями та студентами на найбільш сприятливих умовах та організовувати обмін викладачами вищої школи;
- організовувати канікулярні заходи та таборування для молоді та співпрацю між студентськими асоціаціями;
- організовувати обмін науковими публікаціями, спрощувати та започатковувати відносини між науковими установами та центрами національної освіти [5].

Водночас угоди такого типу не отримали в першій половині XX ст. значного поширення серед держав сучасності.

Отже, варто дійти наведених нижче висновків.

Зростання кількості згадувань аспектів вищої освіти у двосторонніх міжнародних актах, помітне у другій половині XIX ст., варто ув'язати з проникненням європейських стандартів у цій сфері в такі азійські держави, як Китай та Японія. Водночас гарантії реалізації освітніх прав та збереження закладів освіти на територіях, які змінювали свій статус, є характерними для міждержавних угод XIX — XX ст., укладених за підсумками колоніальних війн.

Увагу до питань організації вищої освіти можна простежити у сформованих за підсумками Першої світової війни нових національних держав Європи. Особливе значення в організації вищої освіти у державах зі значною частиною католицького населення мають конкордати, укладені зі Святим Престолом в першій половині XX ст. Подальше відображення питань вищої освіти в міжнародних договорах другої половини XX та XXI ст. має стати предметом окремих наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабін Б.В. Питання розвитку та реалізації міжнародних стандартів прав корінних народів : монографія / Б.В. Бабін, О.О. Грінченко, А.В. Приходько. Одеса : Фенікс, 2018. 238 с.
 2. Советско-китайские отношения. 1917—1957. Сборник документов / отв. ред. И.Ф. Курдюков и др. ; Институт китаеведения АН СССР Москва : Изд-во восточной лит-ры, 1959. 467 с.
 3. Agreement between China and Japan on Detailed Arrangements for the Execution of the Treaty for the Settlement of Outstanding Questions Relative to Shantung (with Annex. Agreed Terms of Understanding and Notes Exchanged) signed at Peking, December 1, 1922 [№ 559]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%2027/v27.pdf>.
 4. Agreements between Germany and China regarding the Restoration of the State of Peace. Peking May 20, 1921. [№ 261]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%209/v9.pdf>.
 5. Agreement concerning Scientific, Scholastic and Artistic Relations Between the Republic of Poland and the Kingdom of Yugoslavia. Signed at Warsaw, December 2, 1931. [№ 3207]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20139/v139.pdf>.
 6. Agreement for the Purpose of Executing and Completing the Polish-Danzig Convention of November 9, 1920. Signed at Warsaw, October 24, 1921 [№ 2699]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20116/v116.pdf>.
 7. Agreement Regarding the Interpretation of Article IX of the Concordat of May 10th 1927, between the Holy See and the Roumanian Government, signed at the Vatican, May 30th, 1932 [№ 4719]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20201/v201.pdf>.
 8. Boxer Indemnity Scholarship. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Boxer_Indemnity_Scholarship.
 9. Boxer Indemnity Scholarship (United Kingdom). URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Boxer_Indemnity_Scholarship_\(United_Kingdom\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Boxer_Indemnity_Scholarship_(United_Kingdom)).
 10. Boxer Protocol. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Boxer_Protocol#The_clauses.
 11. Concordat between the Holy See and the German Reich signed on 20 July 1933. URL: http://www.newadvent.org/library/docs_ss33co.htm.
 12. Declaration concerning the Protection of Minorities in Albania, Geneva, October 2, 1921. [№ 249]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%209/v9.pdf>.
 13. Exchange of Notes between the Government of the United States of America and the Estonian Government Constituting an Agreement for the Exchange of Official Publications. Tallinn, December 6th, 1938. [№ 4655]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20201/v201.pdf>.
 14. Inter-School Convention between Estonia and Latvia. Signed in Riga, February 17th, 1934 [№ 3463]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20150/v150.pdf>.
 15. Lateran Pacts of 1929. URL: <http://www.aloha.net/~mikesch/treaty.htm>.
 16. Peace Treaty of Vereeniging, between the South African Republic and the Orange Free State, on the one side, and the United Kingdom on the other, signed on 31 May 1902. URL: <https://www.sahistory.org.za/archive/peace-treaty-vereeniging-original-document>.
 17. Protocol and Additional Article Regarding the Settlement of the Question of Western Hungary, signed at Venice, October 13, 1921. № 254. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%209/v9.pdf>.
 18. Text of the treaty between China & the United States generally known as “The Burlingame Treaty of 1868” [signed in Washington in 1868 and ratified in Beijing in 1869]. URL: <http://content.cdlib.org/ark:/13030/hb4m3nb03h/?order=8&brand=calis%20sphere>.
 19. The Pontifical and Royal University of Santo Tomas, The Catholic University of the Philippines. URL: http://www.ust.edu.ph/?option=com_content&task=view&id=102&Itemid=58.
 20. Treaty of Amity and Commerce, also called the Harris Treaty on July 29, 1858. URL: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/b-jp-ust000009-0362.pdf>.
 21. Treaty of Friendship between Persia and the Russian Socialist Federal Soviet Republic, signed at Moscow, February 26, 1921. [№ 268]. URL: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%209/v9.pdf>.
 22. Treaty of Peace, Amity, and Commerce, between the United States of America and the Chinese Empire. Dated at Wang Hiya, 3rd July 1844; ratified by the President, 17th January, 1845; exchanged, 31st December, 1845; proclaimed, 18th April, 1846. URL: <https://catalog.hathitrust.org/Record/011554001>.
- Treaty of Peace Between the United States and Spain; December 10, 1898. URL: http://avalon.law.yale.edu/19th_century/sp1898.asp

